

Ольга КНЕЙСЛЕР

МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ ТЕОРІЇ РИНКУ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ

Розглянуто основні положення і концепції економічних теорій галузевих ринків, конкуренції, фірми, державного регулювання, інституціональної теорії. На основі теоретико-методологічного потенціалу досліджених економічних теорій сформовано науково-методологічні підходи до формування теорії ринку перестраховання.

В українській економічній науці на межі ХХ–ХХІ століть виокремилися нові наукові концепції та напрями досліджень, які пов'язані передусім із трансформаційними перетвореннями в нашій країні. Перед науковою елітою постала необхідність вивчення та наукової інтерпретації тих ринкових процесів, які докорінно змінили роль страхування і перестраховання у соціально-економічному житті людства. З іншого боку, посилення інтеграційних та глобалізаційних процесів потребує перегляду особливостей вітчизняного страхового сектору та їх оптимального поєднання із тенденціями розвитку світового страхового простору. Новітньою формою організації економічних відносин у страховій системі України є ринок перестраховання, який в сучасних умовах виокремився як економічне явище, змінюючи кількісні показники функціонування (зростання кількості перестрахованих операцій, їх поширення) на якісні (зміна ролі, функціонального призначення, моделей поведінки і стратегій діяльності учасників).

З огляду на дослідження ринку перестраховання, як порівняно новий напрямок наукового вчення, зазначимо, що стан теоретичного і методологічного рівня розробок у сфері його функціонування вказує на наявність багатьох невіршених питань.

Несформований остаточно категоріально-понятійний апарат, зокрема, відсутнє тлумачення поняття ринку перестраховання, визначення його економічної природи та інституційної структури, перестраховальної послуги як структурного елементу перестраховальних відносин та вихідної домінанти формування перестраховального ринку. Відсутність ґрунтовних та фундаментальних досліджень перестраховального ринку призводить до поглиблення теоретико-методологічних і методичних проблем, що відображені у практичній діяльності перестраховиків та негативно впливають на сучасний стан вітчизняного перестраховання.

Наявність зазначених проблем та необхідність їх розв'язання значно підвищує актуальність наукового вивчення питань формування теорії ринку перестраховання, побудови новітнього парадигмального підходу до його теоретичної концептуалізації та пошуку нових механізмів ефективного розвитку в сучасних реаліях.

Дослідженню розвитку ринкового механізму, формуванню теорії ринкових відносин присвятили свої праці такі науковці: А.Сміт, Дж. Мілль, А. Пігу, Дж. Кларк, А. Маршал, Л. Вальрас, Т. Веблен, Дж. Коммонс, Р. Коуз, Д. Норт, О. Вільямсон, Е. Ферруботн, Р. Ріхтер та ін. Окремі аспекти теорії

перестраховання стали об'єктом наукового вивчення О. Гаманкової, О. Козьменко, І. Постнікової, Т. Татаріної, Н. Ткаченко, К. Турбіної, В. Фурмана, Т. Яворської та інших учених. Однак потребує подальшого розгляду та розробки методологічні засади формування теорії ринку перестраховання як нової форми організації економічних відносин у системі страхових відносин.

Теорія ринку перестраховання як один із напрямків страхової науки – це вчення, комплекс поглядів та ідей, які дають змогу сформулювати цілісне розуміння закономірностей і суперечностей функціонування й розвитку перестраховального ринку. Предмет дослідження – сукупність економічних відносин і взаємозв'язків між учасниками ринку перестраховання, що беруть участь у процесі забезпечення перестраховального захисту, формуючи інституційно-організаційну структуру ринку, купують й продають перестраховальні послуги, створюючи економічне середовище та сферу послуг. Об'єктом вчення є ринок перестраховання як важливий сегмент страхового сектору національної економіки, функціонування якого характерне специфікою перестрахової діяльності, особливостями об'єкта і суб'єктів перестрахових операцій.

Методологічну основу теорії ринку перестраховання формують вихідні постулати економічної науки, концептуальні положення страхової теорії, наукові напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених із широкого спектра проблем, пов'язаних зі становленням, функціонуванням і розвитком перестраховального ринку. Серед альтернативних науково-методологічних підходів до сучасних досліджень ринків перестраховання доцільно, на нашу думку, виокремити такі економічні теорії: галузевих ринків, конкуренції, фірми, державного регулювання; інституціональну й еволюційну теорії. Цілковито логічним та доцільним вважаємо

застосування наукових доробок цих теорій до формування теорії ринку перестраховання, адже їх методологічний потенціал, об'єднуючи одночасно теоретичний аналіз, історичні дослідження, вивчення ситуації у конкретному ринковому середовищі та поведінкові функції учасників ринку в умовах конкуренції, й досліджуючи соціально-економічні явища та процеси за постійних змін і трансформацій, дає змогу адекватно модернізувати траєкторію розвитку перестрахового ринкового середовища.

Методологічні підходи до дослідження ринкових відносин змінювалися водночас з еволюцією економічної системи і розвитком економічної думки, у контексті творчого переосмислення вихідних постулатів і теорій в результаті трансформаційних перетворень у суспільному житті. Зі зміною поглядів на проблеми економічного буття, з переглядом економічних гіпотез, що пояснюють певні явища і процеси на різних етапах розвитку економіки, виникли нові конкуруючі напрямки в економічній науці: класична і неокласична теорії, теорії інституціоналізму й еволюціонізму тощо.

У XVIII–XIX ст. особливості формування та розвитку ринкового механізму розглядали представники класичної і неокласичної шкіл економічної теорії (А. Сміт, Дж. Мілль, А. Пігу, Дж. Кларк, А. Маршал, Л. Вальрас).

Одним із перших теоретично обґрунтував роль ринку в економічній системі та впорядковано виклав теорію економічного розвитку під впливом дії основних елементів ринкового механізму А. Сміт у своїй фундаментальній праці “Дослідження про природу і причини багатства народів” [1]. Його економічне вчення базувалося на принципах ринкового саморегулювання; вільної конкуренції як динамічного процесу, для якого характерні велика кількість учасників ринку, досконала інформація та мобільність ресурсів; вільний вхід на ринок

продавців і покупців і вільний вихід з нього. Разом з цим Дж. Мілль, зазначаючи науковий характер політичної економії завдяки принципу конкуренції, розглядав її як винятковий регулятор цін, ренти, прибутку та заробітної плати. Однак при цьому наголошував на доцільності застосування висновків політичної економії до подій реального життя, враховуючи вплив максимального панування конкуренції та результат, за якого панування буде неповним [2, 284].

Більш глибоке осмислення ефективності ринкового механізму простежувалося в наукових роботах неокласиків. Зокрема, Л. Вальрас запропонував теорію економічної рівноваги, базовану на моделі досконалої конкуренції, що передбачає найефективніший розподіл ресурсів і доходів за рахунок коливання структури рівноважних цін. Як зазначив В. Козюк, “вільне ціноутворення”, “досконала конкуренція”, “цінові сигнали” – це ті базові елементи, які уможливають “вальрасівську рівновагу” і приводять до алокаційної ефективності економіки” [3, 202].

Значний внесок у розвиток теорії ринків зробив А. Маршал, який вбачав економічну свободу й конкуренцію рушійними силами розвитку суспільства. Базуючи свої дослідження на теорії досконалого конкурентного ринку, характеризував “творчу конкуренцію”, що підвищує якість товарів, зумовлює зниження цін. Водночас, визнавав існування монополізованих ринків та “руйнівної конкуренції” на них, яка призводить до зростання цін, зниження стимулів до інновацій, погіршення якості товарів і послуг [4]. “Маршалівська революція” сприяла розширенню предмета економічних досліджень, зародженню мікроекономіки, теорії галузевих ринків, теорії фірми. Як стверджує А. І. Ігнатюк, “важливість його праць для розвитку теорії ринків полягає у тому, що, по-перше, він поєднав теорію з практичними аспектами бізнесу, по-друге, звернув увагу на невиконання деяких

умов моделі досконалої конкуренції, хоча в його аналізі конкуренція визнавалася сильною” [5, 12–13].

Неоднозначним є підхід до розуміння конкуренції як елемента ринкової економіки в Дж. Кларка. Так, досліджуючи конкуренцію у світлі статичної економіки, він розглядав її одночасно як динамічну силу, що спрямовує ринкову економіку до рівноважного стану [6, 333–334]. При цьому вчений не вбачав жодних суперечностей двох протилежних підходів і тим самим посилював позиції теорії досконалої конкуренції.

Отже, в неокласичній економічній теорії відбулася заміна класичного динамічного підходу до тлумачення конкуренції у процесі розвитку ринкових відносин на статичний підхід, що трактує конкуренцію як визначений стан ринку. Відповідно наприкінці ХІХ століття у дослідженні теорії ринків змінилася теоретична парадигма розуміння конкуренції, що призвело до формування моделі досконалого конкурентного ринку.

Теорія ринку досконалої конкуренції мала як прихильників, так і критиків. Скажімо А. Пігу, розвиваючи теорію ринків, заперечує ефективність ринку вільної конкуренції та акцентує увагу на виникненні монополій, які порушують умови рівноваги, зосереджується на проблемах функціонування ринку в умовах “недосконалої” і “монополістичної” конкуренцій та необхідності державного регулювання економіки [7].

Продовжили дослідження у цьому напрямку Дж. Робінсон та Е. Чемберлін – представники гарвардської школи, автори теорії монополістичної і недосконалої конкуренції [8; 9]. Саме з появою цих теорій на початку ХХ століття відбувся парадигмальний злам у розумінні досконалої (статичної) конкуренції як абстрактної теоретичної конструкції, нездатної розкрити специфіку відносин в умовах ринкової (монопольної) влади. В результаті цих досліджень особли-

вого розвитку набула теорія ринків, зокрема в частині вивчення конкурентної поведінки учасників ринку; теорія фірми, базована на концепції свободи дії фірми.

Однак розглянуті теорії монополістичної і недосконалої конкуренції не позбавлені суперечливих моментів. Як зазначає М. Блауг, монополістична конкуренція може бути таким ж рідкісним явищем, як і досконала конкуренція [10, 368], оскільки, скажімо, ринок послуг, який більшість учених вважає ринком монополістичної конкуренції, може демонструвати поведінку невеликої кількості фірм, характерну для олігополії. Відтак, аналіз олігополістичного ринку, характерного “конкуренцією небагатьох”, загальною взаємозалежністю поведінки його учасників, врахуванням реакції конкурентів, виникненням нового виду конкурентних відносин – стратегічної конкуренції, дає змогу подолати невизначеність моделі монополістичної конкуренції. Відповідно на початку ХХ століття значного поширення набули дослідження, спрямовані на створення формальних моделей ринків олігополії. При цьому, конкуренція набуває дуалістичного характеру: “З одного боку, конкуренція – це ідеальна аналітична модель ринку, що є методологічною основою дослідження економічної дійсності у певний визначений період часу; з іншого – це динамічна основа розвитку економіки, механізм досягнення рівноважного стану економіки, що відбувається у процесі боротьби внутрішньо-конкуруючих протиріч” [11, 111].

Для пояснення основоположних засад поведінки реальних ринкових гравців У. Баумоль, Д. Панзар і Р. Віллінг запропонували теорію змагальних ринків, конкуренція на яких базована на принципах боротьби і суперництва їх учасників, вільного входження на ринок та абсолютно безкоштовного виходу з нього. На переконання У. Баумоля, реальні ринки рідко бувають абсолютно змагальними, як і абсолютно конкурентними; при цьому

ознака змагальності формує ширший ідеал ринку, ніж досконала (чи навіть монополістична) конкуренція [12, 110–140].

У 40-х роках ХХ століття дослідження ринкового механізму набувають значної популярності, що пояснюється переглядом наукових концепцій про панування конкурентних відносин в економічному розвитку, зміну ринкової поведінки фірм та необхідність державного втручання в економіку. Виокремлюється самостійний напрям економічної теорії – теорія галузевих ринків, яка розглядає три блоки проблем (вивчення поведінки фірми на галузевих ринках; дослідження відносин конкуренції на ринках; аналіз державного регулювання галузевих ринків), кожний з яких пройшов певну еволюцію [13, 191–192].

На етапі зародження теорія галузевих ринків, базована на основних концепціях класичної та неокласичної шкіл економічної теорії, характеризувалася низьким розвитком. Відповідно за панування класицизму фірма розглядалася як “чорна скринька”, відносини усередині якої не досліджувалися, не приділялося уваги причинам існування фірми, мотивам її створення, не враховувався вплив зовнішнього середовища на її функціонування.

Перші намагання подолати такий спрощений підхід простежуються у 20-х роках ХХ століття із розвитком концепції свободи дій фірми Е. Чемберліна, згідно з якою було започатковано нові напрямки аналізу в теорії фірми: фірма як економічний суб’єкт набула певної ринкової влади; досліджувалися різні аспекти діяльності окремої фірми, її стратегічні цілі; передбачалася свобода дій стосовно прийняття управлінських рішень.

Зазначимо, що зміну теоретичних концепцій конкуренції з розвитком економіки наприкінці ХVІІІ – початку ХХ століть досліджували учені у контексті панування:

– класичної школи економічної теорії, для якої характерні вільна конкуренція як динамічний процес;

– неокласичної теорії, базованої на принципах досконалої конкуренції, економічної рівноваги, статичної економіки;

– теорій ринків недосконалої і монополістичної конкуренції та олігополій, що вивчали причини недосконалості конкурентних відносин, різні структури ринків за кількістю учасників, бар'єрами входження і виходу, стратегічні взаємодії між фірмами.

На початку 30-х років XX століття “великі депресії”, які супроводжувалися економічним спадом, показали, що механізм ринкового регулювання не в змозі самотужки вирішити проблеми розвитку окремих галузей економіки, а усталений постулат про невтручання держави в економіку не відповідав реаліям соціально-економічного розвитку. Необхідність державного регулювання економіки обґрунтував Дж. М. Кейнс, акцентуючи увагу на ролі держави як нового економічного суб'єкта, здатного задовольнити загальнонаціональні інтереси, доповнивши ринковий механізм державним регулюванням. “Ринковий фундаменталізм, ринковоцентрична теорія свідчить про однобічний, обмежений погляд на сучасні економіку та суспільство і не забезпечує пізнання прогресивних зрушень у розвитку постринкових відносин і форм, які відіграють величезну роль у переході від індустріального до інформаційного (постіндустріального) суспільства” [14, 21]. Після нищівної критики ринкоцентричної теорії обґрунтування необхідності державного втручання в економіку досліджували науковці у теорії регулювання в інтересах суспільства, основні положення якої були спрямовані на задоволення суспільних потреб в коригуванні неспроможності ринку; в економічній теорії регулювання, згідно з якою регулювання здійснювалося на користь зацікавлених осіб тощо.

Зазначимо, що аналогічні проблеми досліджують на ринках перестраховання. З

огляду на це, методологічний інструментарій теорії галузевих ринків доцільно застосовувати у ході аналізу механізму функціонування перестраховального ринків.

У XX – початку XXI століть неокласична методологія наукового пізнання ринкових відносин зазнала суттєвих змін, пов'язаних із зародженням і розвитком еволюційної й інституціональної теорій. У цей період економічного розвитку вагомий внесок у розвиток теорії ринків зробили представники теорії еволюціонізму (Й. Шумпетер) і теорії інституціоналізму та неоінституціоналізму (Т. Веблен, Дж. Коммонс, Р. Коуз, Д. Норт, О. Вільямсон, Е. Феруботн, Р. Ріхтер), методологія яких спрямована на подолання певних обмежень неокласичної теорії.

Зокрема, в 1912 році Й. Шумпетер опублікував працю “Теорія економічного розвитку”, в якій розглянув фундаментальні засади інноваційно-еволюційної теорії, що заперечували основні положення неокласичної школи, оскільки передбачали динамічний розвиток економіки, започаткували дослідження економічної динаміки на противагу статичного аналізу [15, 53]. Водночас вчення Й. Шумпетера базувалися на досвіді класичної школи економічної теорії, за якого економічний процес відзначався історичним розвитком. Враховуючи класичний методологічний підхід до дослідження економічного розвитку, учений не відкидав основні положення неокласики, а перебував з нею у взаємодії. Однак, на нашу думку, протилежні за методологією принципи і підходи таких двох теорій поєднати чи розглядати паралельно неможливо, оскільки це суперечитиме самій сутності еволюційного теоретичного вчення й елементарним законам діалектики. Так, для неокласичної теорії характерні рівновага, стійкість, застигла багатоманітність, тоді як у ході еволюційного розвитку економіки досягається постійний рух, трансформаційні перетворення, зміна явищ і процесів, не-

визначеність. Отже, поширення та розвиток еволюційної економічної теорії заперечує методологічні доміанти статичної ринкової економіки, теорію досконалого конкурентного ринку. При цьому вихідні постулати неокласики залишаються відправним пунктом, з якого починається вчення про еволюцію і розвиток сучасної економічної теорії.

У період 70–90-х рр. ХХ–ХХІ ст. відбувається становлення інституціональної теорії. Економічні доктрини, які допомагають дослідити проблеми розвитку теорії ринку з позиції інституціоналізму, базовані на принципах таких економічних теорій: класичного лібералізму (А. Сміт і Д. Рікардо), прав власності (Р. Коуз, Е. Фуруботн), трансакційних витрат (Р. Коуз, О. Вільямсон, Дж. Стіглер), контрактів (О. Вільямсон, А. Алчіан, Дж. Стігліц), нової інституціональної економічної історії (Д. Норт, Р. Фогель, А. Грейф).

На відміну від неокласики, інституціональна теорія аналізує значно ширший перелік ринкових явищ і понять (трансакційні витрати, контракти, права власності), застосовуючи модифіковані передумови до поведінки раціональної людини, більшою мірою розглядає системний підхід, специфіку структури економічних систем. При цьому, внесок інституціоналізму в економічну науку та дослідження ринкових структур є очевидним: по-перше, введено в економічну теорію новий вид витрат (трансакційних) як витрат функціонування ринку, на основі яких проаналізовано межі збільшення розмірів фірм; по-друге, запроваджено теорію контрактів, яка вивчає проблеми, пов'язані зі стимулами й асиметричною інформацією; по-третє, проаналізовано олігополістичну поведінку фірм; по-четверте, застосовано неоінституціональні концепції до трактування економічної історії, дослідження її ролі у формуванні, збереженні і трансформації інститутів; по-п'яте, розглянуто вертикальну інтеграцію, економічну органі-

зацію; по-шосте, удосконалено теорію державного регулювання ринків. Таким чином, представникам інституціоналізму вдалося поглибити основні теоретико-методологічні засади дослідження ринкових відносин, змінити і доповнити вихідні постулати теорій: галузевих ринків, конкуренції, фірми, державного регулювання ринків.

Теорія інституціоналізму базована на реалістичних принципах, тоді як неокласична теорія аналізує ринковий механізм, застосовуючи формалізовані моделі. Як зазначають Е. Фуруботн та Р. Ріхтер, нова інституціональна економіка покладається на застосування таких концепцій, як права власності, трансакційні витрати і контрактні відносини, у поєднанні зі спробою наблизитися до реальності за допомогою застосування менш формалізованих методів аналізу [16, 365].

Водночас представники нової інституціональної теорії вважають недоліком неокласичної економічної теорії – фактичне нехтування аналізом інститутів – у світлі кредо неоінституціональної теорії: інститути справді мають значення для результатів функціонування економіки, їх необхідно брати до уваги і ретельно аналізувати [16]. Вагоме значення при цьому має застосування категоріального апарату інституціонального підходу до формування теорії ринків, серед яких важливе значення має ринок перестраховання.

Основні постулати інституціональної теорії суттєво вплинули на формування страхової науки, оскільки “останні тенденції у використанні методологічного інструментарію прикладних економічних досліджень свідчать про появу нової інституціональної парадигми, за якою поведінка суб'єктів, людей і цілих організацій, в тому числі страховиків у прийнятті рішень, у своїй діяльності залежить не тільки від раціонального правового підходу та економічного обґрунтування, а й може бути обумовлена низкою

іраціональних, управлінських, психологічних, соціальних, історичних та інших факторів” [17]. Водночас вплив інституціональних факторів на розбудову перестраховального ринку залишається поза увагою економістів. Тому виникає необхідність у розробленні теорії інституціонального розвитку ринку перестраховування, основні постулати якої, на нашу думку, дають змогу глибше і точніше розкрити інституційно-організаційні та методологічні засади функціонування перестраховального ринку.

Основними базисними інститутами будь-якого інституціонального сектору є інститут держави та ринкові інститути: власності, трансакційних витрат і контрактних відносин. Крім базисних інститутів, страховий сектор має похідні інститути, які характерні функціональними особливостями цього сектору і формують основу його цілісної інституціональної інфраструктури з власним упорядкуванням, організаційно-правовим забезпеченням відносин. До таких інститутів належать: взаємне страхування, перестраховування, страхове посередництво і т. ін. Інститути страхового сектору визначають характер “поведінки” і “правила гри” його учасників – інституційних одиниць у контексті формування інституціональної інфраструктури страхового та перестраховального ринків. На ринку перестраховування інституційними одиницями є страховики, які можуть виступати як перестраховувальники та перестраховики, професійні перестраховальні компанії та перестраховальні брокери.

На сучасному етапі трансформаційних перетворень підвищується роль держави у регулюванні економікою загалом та страховим і перестраховальним ринками зокрема. За таких умов еволюційного розвитку на ринку перестраховування сформувався специфічний механізм взаємодії монопольно-регулюючих та конкурентних сил, базований

на обмеженій кількості великих учасників ринку, що займають вагому нішу ринкового середовища на основі концентрації ресурсів. Саме оптимальне поєднання конкуренції та монополії, взаємодію конкурентних механізмів і стимулюючої діяльності держави розглядав Й. Шумпетер у контексті концепції “ефективної конкуренції” та “ефективної монополії”. Автор вважав, що “ефективна конкуренція” набагато результативніша, ніж традиційна, цінова конкуренція і є дієвою лише за умов динамічної економіки – економіки безперервних нововведень [18, 108].

Наприкінці ХХ – початку ХХІ століть нового розвитку набуває започаткована М. Портером у 80-90-х роках ХХ століття теорія конкурентних переваг, відповідно до якої конкуренція розглядається як динамічний процес, що розвивається, безупинно мінливий ландшафт, де з’являються нові товари і послуги, нові напрямки маркетингу та нові ринкові сегменти [19, 55]. Ця теорія на початку ХХІ століття знайшла подальший розвиток у концепції Г. Хамеля і передбачала інтелектуальне лідерство фірм, нові види бізнесу та інновації для розвитку фірми у майбутньому [20].

Відповідно, для отримання конкурентних переваг на ринку перестраховування, зважаючи на обмежені можливості цінової конкуренції (недостатньо обґрунтовані ціни на перестраховальні послуги, поширення демпінгу), панівною є нецінова конкуренція, яка передбачає розробку нових і вдосконалення існуючих послуг, методів продаж, рекламу і популяризацію продуктів з метою задоволення наявних потреб клієнтів, надання допоміжних послуг тощо. Разом із цим, глобалізаційні процеси в світі порушують нові суперечності у розвитку конкурентних відносин, згідно з якими конкуренція втрачає класичні форми і набуває глобального характеру, формуючи найперспективніші методи глобальної конкурент-

ної боротьби на ринку перестрашування. Як стверджує В. Трохименко, на сучасному етапі еволюції світогосподарських зв'язків конкуренція перестає бути феноменом лише локалізованого ринку та переходить на міжнаціональний, глобальний рівень в результаті впровадження інноваційних технологій, посилення суперництва в галузі новітніх досягнень науково-технічного прогресу [21, 32]. При цьому змінюються змістовне тлумачення конкуренції, удосконалюються методи ведення конкурентної боротьби, що призводить до диверсифікації і поширення перестрашувальної діяльності на ринку. Водночас окреслюються важливі напрямки теорії ринку перестрашування у контексті вивчення елементів механізму його функціонування: стратегічної поведінки та ринкової позиції учасників, конкурентних переваг і розподілу ринкової влади між ними.

Сучасна теорія перестрашувальних ринків вивчає теоретико-методологічні засади формування ринку перестрашування, ідентифікацію його позиції у страховому секторі економіки, інституційне та організаційне середовище функціонування; проблеми оптимального поєднання державного регулювання і саморегулювання; структурні диспропорції та асиметрію інформаційного забезпечення на ринку; перспективи розвитку професійного ринку перестрашування та інституту посередництва на ньому; стратегічну взаємодію між учасниками ринку, конкурентне середовище, ринкову владу й антимонопольну політику; глобальну конкуренцію та процеси інтеграції до світової спільноти.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що теорія ринкових відносин еволюціонувала з розвитком економічної науки, видозмінювалася, доповнювалася і збагачувалася під впливом реалій суспільного економічного життя. Генезис напрямків дослідження теорії ринку на основі головних шкіл економіч-

ної теорії (класицизм і неокласицизм), що аналізують економічні явища і процеси на певних етапах розвитку економічної системи, дав змогу витіснити на периферію економічної науки наприкінці ХХ століття інституціональну економічну теорію. Саме у цей період особливо яскраво проявляються основні елементи ринкового механізму в національній страховій системі, оскільки під впливом трансформаційних перетворень суттєвих змін зазнали інститут власності, державного регулювання, конкурентних відносин. У страховому секторі економіки зароджується нове економічне явище – ринок перестрашування із специфічним інституціональним середовищем функціонування, теоретико-методологічні засади якого потребують системного дослідження та ґрунтовного вивчення. При цьому вихідні домінанти концептуального вчення теорії перестрашування формують інституціональна економічна теорія і теорія страхування, методологія яких придатна для максимально можливого висвітлення та глибинного розуміння призначення перестрашування як інструмента макроекономічної стабілізації та соціально-економічного розвитку суспільства.

Література

1. Смит А. *Исследование о природе и причинах богатства народов: Пер. с англ.; Предисл. В. С. Афанасьева.* – М.: Эксмо, 2007. – 960 с.
2. Mill J. S. *The Principles of Political Economy: with some of their applications to social philosophy in two volumes. Vol. 1.* – London: John W. Parker, West Stand, 1848. – 604 p.
3. Козюк В., Шиманська О. *Ефективність ринків: макро-, мікро- та інституціональні виміри // Вісник ТНЕУ.* – 2012. – № 2. – С. 202–208.
4. Маршалл А. *Принципы экономической науки: В 3 т.* – М.: Изд-во “Прогресс”, 1993. – Т. 1. – 415 с.

5. Ігнатюк А. І. *Галузеві ринки: теорія, практика, напрями регулювання: Моногр.* – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 465 с.
6. Кларк Дж. Б. *Распределение богатства.* – М.: Гелиос АРВ, 2000. – 368 с.
7. Пигу А. *Экономическая теория благосостояния: Пер. с англ.: В 2 т.* – М.: Изд-во “Прогресс”, 1985. – 511 с.
8. Робинсон Д. В. *Экономическая теория несовершенной конкуренции: Пер. с англ.; Под общ. ред. И. М. Осадчей.* – М.: Прогресс, 1986. – 472 с.
9. Чемберлин Э. *Теория монополистической конкуренции: Реориентация теории стоимости: Пер. с англ. Э. Г. Лейкина, Л. Я. Розовского; Под ред. О. Я. Ольсевича.* – М.: Экономика, 1996. – 351 с.
10. Блауг М. *Экономическая мысль в ретроспективе: Пер. с англ. – 4-е из.* – М.: Дело Лтд, 1994. – 720 с.
11. Герасименко А. *Еволюція теорії конкуренції в історії економічної думки XVIII–XX століть // Вісник КНТЕУ.* – 2009. – № 1. – С. 102–114.
12. Баумоль У. Дж. *Состязательные рынки: мятёж в теории структуры отрасли // Вехи экономической мысли. Теория отраслевых рынков. Т. 5 / Под общ. ред. А. Г. Слуцкого.* – СПб.: Экономическая школа, 2003. – С. 110–140.
13. Ігнатюк А. І. *Теорія галузевих ринків : інституційний підхід // Європейський вектор економічного розвитку.* – 2012. – № 2 (13). – С. 190–194.
14. *Сучасні економічні теорії: Підруч. / А. А. Чухно, П. І. Юхименко, П. М. Леоненко; За ред. А. А. Чухна.* – К.: Знання, 2007. – 878 с.
15. Шумпетер Й. *Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры): Пер. с англ.* – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
16. Фуруботн Э., Рихтер Р. *Институты и экономическая теория.* – СПб.: Издат. дом Санкт-Петербург. гос. ун-та, 2005. – 702 с.
17. Веретнов В. І. *Непропорційне переформування: сутність, функції і етапи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_3/Veretnov-309.htm.*
18. Шумпетер Й. А. *Капіталізм, соціалізм і демократія: Пер. з англ. В. Ружицького та П. Таращука.* – К.: Основи, 1995. – 528 с.
19. Портер М. *Стратегія конкуренції: Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський.* – К.: Основи, 1998. – 390 с.
20. Hamel G. *Leading the Revolution.* – Boston: Harvard Business School Press, 2000.
21. Трохименко В. *Трансформація конкурентних відносин на ринку банківських послуг на сучасному етапі розвитку світової економіки // Конкуренція.* – 2011. – № 2. – С. 26–32.